

С. Ф. Домбровський
доцент, Заслужений юрист України,
професор кафедри трудового, земельного та господарського права
Хмельницького університету управління та права

УДК 349.442.237.7

ПРАВОВІ НОВАЦІЇ ЩОДО СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ПРИ ДЕРЖАВНІЙ ПІДТРИМЦІ

Досліджено новели Закону України “Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою”. Проаналізовано порядок страхування сільськогосподарських культур і тваринництва. Досліджено правовий статус нового об’єднання — Аграрного страхового пулу та особливості укладення договорів страхування сільськогосподарської продукції за рахунок держави.

Ключові слова: принципи страхування, страховий випадок, визначення збитку, страхове відшкодування, Пул, договір страхування.

Новим Законом України “Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою” врегульовано ряд відносин у сфері страхування сільськогосподарської продукції [1]. Метою цього закону є захист майнових інтересів усіх сільськогосподарських товаровиробників, що сприятиме стабільності виробництва тваринницької та рослинницької продукції в аграрному секторі економіки України.

Під державною підтримкою страхування сільськогосподарської продукції цей Закон визначає надання сільськогосподарським товаровиробникам з державного бюджету у визначеному порядку грошових коштів у вигляді субсидій для оплати частини страхового платежу, тобто страхової премії, нарахованої згідно з договором страхування. Цей договір укладається між страховиком і страхувальником-сільськогосподарським товаровиробником із страхування сільськогосподарської продукції на умовах визначених цим законом. Типові договори страхування сільськогосподарської продукції розробляються для кожного страхового продукту або для окремої сільськогосподарської культури Міністерством аграрної політики та продовольства України. Це міністерство зобов’язане забезпечити формування та реалізацію аграрної політики спільно з національною комісією, що здійснює регулювання у сфері фінансових послуг. Отже, страхові компанії повинні використовувати лише стандартні договори при державній підтримці страхування сільськогосподарської продукції. До застрахованого майна відноситься майно сільськогосподарського товаровиробника, щодо якого укладено договір страхування на підставі цього закону. Законом до катастрофічних ризиків у сільському господарстві віднесено надзвичайні ситуації техногенного і природного характеру, великі масштаби проявів стихійних сил природи, це посуха, град, морози, повені тощо, а також діяльність людини у процесі створення матеріальних благ (аварії, пожежі тощо), що завдають збитки у значних розмірах.

Порядок визначення ризику катастрофічним покладено цим законом на Кабінет Міністрів України. Законом визначено поняття сільськогосподарського страхового ризику як ризику загибелі, втрати або пошкодження застрахованих посівів, загибелі, недобору, недотримання застрахованого урожаю, загибелі (втрати, вимушеного забою,

вимушеного знищення, травматичного пошкодження або захворювання застрахованих сільськогосподарських тварин, птиці, кролів, хутрових звірів, бджолосімей і тваринницької продукції, що належать сільськогосподарському товаровиробнику на праві власності або на іншій законній підставі, внаслідок настання страхової події, яка передбачена договором страхування.

Закон до сільськогосподарських товаровиробників відносить юридичну особу незалежно від організаційно-правової форми, яка займається виробництвом сільськогосподарської продукції або розведенням, вирощуванням та виловом риби у внутрішніх водоймах та її переробкою. Також законом визначено, що під страхуванням сільськогосподарської продукції з державною підтримкою слід вважати економічні відносини щодо страхового захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників у разі настання таких подій як страхових випадків, визначених за рахунок грошових фондів, що формуються у страховика шляхом сплати страхувальником страхових платежів (премій), частина яких компенсується за рахунок державних субсидій, та доходів від розміщення коштів цих фондів і визначається наявністю та особливостями ризиків, носіями яких є сільськогосподарські рослини та тварини.

Правовою базою регулювання відносин страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою є Конституція України, Цивільний кодекс України, Закон України “Про страхування” [2], Закон України “Про Державний бюджет України” на відповідний період, “Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою” та іншими законами і нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до них.

До основних принципів страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою цей закон відносить:

— підтримку стабільності фінансового становища і кредитоспроможності сільськогосподарських товаровиробників у разі загибелі (знищення, втрати), пошкодження застрахованого майна внаслідок несприятливих природо-кліматичних умов чи інших несприятливих подій, визначених у стандартних договорах страхування;

— обов’язковість укладення договору страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою;

— рівна доступність до державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, незалежно від їх організаційно-правової форми;

— забезпечення відшкодування збитків, завданих страхувальникам внаслідок настання страхових подій, у розмірі, порядку і на умовах, визначених цим законом;

— виконання зобов’язань України у сфері міжнародної торгівлі.

До страховиків цей закон відносить юридичні особи, що отримали відповідну ліцензію на право страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою та є членами Аграрного страхового пулу як єдиного об’єднання страховиків, які здійснюють страхування сільськогосподарської продукції.

Державне регулювання у сфері страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою покладене цим законом на уряд України та національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (надалі — національна комісія).

Ст. 5 цього Закону визначено, що предметом договору страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою є: державна підтримка майнових інтересів страхувальника, пов’язаних зі страховими ризиками щодо виробленої, відгодовленої, виловленої, зібраної, виготовленої первинної продукції товарів, щодо урожаю сільськогосподарських культур, багаторічних насаджень, сільськогосподарських тварин, птиці, кролів, хутрових звірів, бджолосімей, риби та інших водних живих ресурсів і тваринницької продукції (надалі — продукції). Перелік сільськогосподарської продукції, страхових ризиків, щодо яких здійснюється страхування з державною підтримкою на відповідний фінансовий рік, затверджується

урядом України. Право страхувати сільськогосподарську продукцію мають сільськогосподарські товаровиробники, що здійснюють свою діяльність на території України. Також встановлено, що у разі передачі земель сільськогосподарського призначення в оренду право страхувати сільськогосподарську продукцію, посіви та урожай сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень належить орендареві. Заборонено орендарям, які вносять страхові внески включати у залік орендну плату.

Цією статтею визначено сільськогосподарську продукцію, яка не підлягає страхуванню з державною підтримкою:

- урожай сільськогосподарських культур, які впродовж трьох і більше років не давали урожаю при їх культивуванні;
- урожай багаторічних насаджень плодоносного віку, які не давали урожаю протягом п'яти років;
- хворі сільськогосподарські тварини, птиця, кролі, хутрові звірі, бджолосім'я, риба та інші водні живі ресурси і тваринницька продукція.

Умовою страхування сільськогосподарської продукції із державною підтримкою є страховий випадок з настанням певної події, передбаченої договором страхування, внаслідок якої відбулась загибель (втрата, пошкодження) застрахованих посівів, загибель (недобір, недотримання) застрахованого урожаю, продукції бджільництва, загибель (втрата, вимушений забій, травматичне пошкодження або захворювання) застрахованих сільськогосподарських тварин, птиці, кролів, хутрових звірів бджолосім'ей, риби та інших водних ресурсів і тваринницької продукції та з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхового відшкодування страхувальнику.

Не вважається страховим випадком втрата сільськогосподарської продукції: подій, не передбачених договором страхування; навмисних дій страхувальника; порушень страхувальником агротехнічних, санітарних, ветеринарних або інших вимог, що виявляється в невиконанні страхувальником умов договору.

Спори про відмову у визнанні страхового випадку розглядаються у судовому порядку.

Законом України "Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою" визначено порядок страхування урожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень (ст. 7) та страхування сільськогосподарських тварин, птиці, кролів, хутрових звірів, бджолосім'ей, риби та інших водних живих ресурсів і тваринницької продукції (ст. 8). Встановлено що страхова сума при страхуванні урожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень вказується у договорі страхування на підставі страхової вартості майбутнього урожаю і рівня страхового покриття. Таким же чином визначається страхова сума при страхуванні сільськогосподарських тварин, яка встановлюється в договорі страхування на підставі страхової вартості.

Цим законом передбачено порядок визначення страхового платежу (страхової премії) за договорами страхування та порядок його сплати. Крім того ст. ст. 11 та 12 цього Закону передбачено порядок визначення збитку у разі настання страхового випадку при страхуванні урожаю та сільськогосподарських тварин. Конкретно визначено порядок повідомлення страховиком про страховий випадок та оформлення страхового акту. Виплата страхового відшкодування страховиком здійснюється протягом 14 днів з дня підписання страхового акту. Крім того, страховик за кожен день прострочення терміну виплати страхового відшкодування виплачує страхувальнику пеню. Сума страхового відшкодування встановлюється у розмірі збитку, але не може перевищувати страхової суми.

Розд. IV цього закону визначені конкретні вимоги до страховиків та їх об'єднань. Ліцензії на здійснення страхування сільськогосподарської продукції видає національна комісія. Право на здійснення страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою мають лише ті страховики, які відповідають

вимогам цього Закону та Закону України “Про страхування” і отримали ліцензію та є членами Аграрного страхового пулу (надалі — Пул) [4].

У страховій діяльності учасники Пулу у разі настання страхового випадку в заздалегідь обумовлених пропорціях виплачують страхове відшкодування або страхову суму. Правовідносини між учасниками Пулу ґрунтуються на цьому законі та договірних засадах, якими визначаються порядок і умови об’єднання доходів шляхом створення єдиного страхового фонду, та їх розподілу, спільного страхового відшкодування тощо [5, с. 200]. Цей Пул створює фонд покриття катастрофічних ризиків за рахунок відрахування ними до нього не більше п’яти відсотків страхових платежів (премій).

Отже, під словом “Пул” слід розуміти (з англ. *pool* — спільний фонд; а з франц. — ставка) — угода між кількома суб’єктами [5, с. 200].

Враховуючи ряд пропозицій науковців щодо створення єдиного об’єднання страховиків для здійснення страхування сільськогосподарської продукції за рахунок державного бюджету [6, с. 229–234; 7], ст. 16 Закону України “Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою” і передбачено створення єдиного об’єднання страховиків, які здійснюють страхування — Аграрного страхового пулу. Отже, основною умовою для здійснення страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою є обов’язкова участь страховика у Пулі. Цим Законом встановлено, що Пул є юридичною особою і неприбутковою організацією, яка забезпечує свою діяльність відповідно до вимог цього Закону, законодавства України та свого статуту. Статут затверджується зборами засновників (членів) Пулу та реєструється відповідно до вимог закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців” [8]. Пул не має права виступати засновником юридичних осіб, що здійснюють підприємницьку діяльність або мають на меті одержання прибутку.

Цим Законом встановлено, що членом Пулу може бути страховик, що відповідає також вимогам Закону України “Про страхування”, отримав ліцензію, а також відповідає вимогам, визначеним національною комісією разом із Міністерством аграрної політики та продовольства щодо участі страхових компаній у страхуванні сільськогосподарської продукції з державною підтримкою. На Аграрний страховий пул покладено координацію діяльності страховиків із страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою. Для забезпечення виконання зобов’язань перед страхувальниками Пул створює спеціальний страховий фонд для покриття катастрофічних ризиків. Джерелом формування цього фонду є відрахування членів Пулу з отриманих страхових премій з цього виду страхування у розмірі, визначеному Координаційною радою Пулу, але не більше 5 відсотків. Кошти цього фонду використовується у разі настання катастрофічних ризиків за рішенням Координаційної ради Пулу. У разі недостатності коштів у цьому страховому фонді покриття катастрофічних ризиків держава, через Міністерство аграрної політики та продовольства України, надає Пулу бюджетну позику у порядку, визначеному урядом України. Пулу надано право створювати інші страхові фонди у порядку, визначеному статутом Пулу, які встановлюються положеннями, що затверджуються зборами Пулу за погодженням з Координаційною радою Пулу. На цю раду Пулу покладено обов’язок здійснювати контроль за використанням коштів страхових фондів Пулу.

До органів управління та контролю Аграрного страхового пулу відносяться: збори членів Пулу, Координаційна рада Пулу та інші органи, визначені статутом Пулу. Структура, функції, компетенція і порядок формування та організації роботи органів управління та контролю Пулу визначаються статутом Пулу з урахуванням цього закону.

Розд. V Закону “Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою” присвячено порядку укладення договору страхування, який укладається між страхувальником та страховиком у двох примірниках, що

мають рівну юридичну силу. Копії цих договорів протягом 10 днів з дати їх укладення передаються до Пулу. Страховий платіж (премія) сплачується страхувальником відповідно до встановленого договором страхування терміну. На страховика покладено обов'язок вести реєстр укладених договорів страхування в порядку і на умовах, визначених Міністерством аграрної політики та продовольства України.

У договорі страхування обов'язково передбачаються такі умови: кадастровий номер і площа земельних ділянок, зайнятих застрахованими сільськогосподарськими культурами; вид, порода, санітарно-ветеринарний стан, ідентифікаційний номер тварини, при страхуванні сільськогосподарських тварин, живих водних ресурсів, вказується вид, класифікація, умови розведення та показники вилову. При страхуванні бджолосімей у вуликах вказується їх кількість, продуктивність, умови розведення. В договорі страхування вказується прогнозований обсяг врожайності в натурі та ціни, що використовуються для розрахунку страхової вартості вирощеної сільськогосподарської продукції, рівень страхового покриття, основні агротехнічні і технологічні заходи, які страхувальник зобов'язується виконати, та порядок визначення розміру страхового відшкодування. В договорі страхування можливо включати й інші умови, які не суперечать законодавству. В цьому договорі вказується термін його дії, оскільки відповідальність страховика починається з дня внесення страхового внеску, але не раніше дати, встановленої в договорі.

Цим законом визначено, що термін дії договору страхування сільськогосподарської продукції закінчується в день завершення збирання врожаю і вивезення його з поля. Термін дії договору страхування сільськогосподарських тварин закінчується в день закінчення строку, на який був укладений договір страхування, або в день загибелі (втрати, вимушеного забою, вимушеного знищення, травматичного пошкодження або захворювання) застрахованих сільськогосподарських тварин.

Якщо в період страхування настав страховий випадок, страхувальник зобов'язаний повідомити про це страховика не пізніше, ніж за 10 днів до дня передбачуваного початку цих робіт. Договір страхування, на підставі якого проводиться часткова виплата страхового відшкодування, дійсний до закінчення встановленого в ньому терміну в межах різниці між страховою сумою і виплаченим страховим відшкодуванням.

Припинення дії договору страхування здійснюється за згодою сторін, а також у випадках, передбачених договором страхування відповідно до вимог Закону України "Про страхування".

У разі відчуження застрахованого майна страхувальник має право вимагати розірвання договору страхування і повернення страхового платежу (премії) за термін дії договору, по залишається до його закінчення, з утриманням управлінських витрат страховика. Якщо при відчуженні застрахованого майна страхувальник не висунув вимогу розірвання цього договору, права і обов'язки, зазначені в договорі, бере на себе новий власник. Страховик і новий власник мають право розірвати договір страхування протягом місяця з дня відчуження майна.

Спеціальним шостим розділом цього закону передбачено державну підтримку страхування сільськогосподарської продукції, яка полягає у наданні з державного бюджету сільськогосподарським товаровиробникам грошових коштів у вигляді субсидій на відшкодування частини страхового платежу (премії), при умові фактичного сплаченого ними за договорами страхування сільськогосподарської продукції у порядку, встановленому Законом України "Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою". Перелік сільськогосподарських страхових ризиків, а також об'єктів страхування, частина страхових ризиків і страхових платежів (премій), яка фінансується з державного бюджету, визначається урядом України за поданням Міністерства аграрної політики та продовольства України, яке забезпечує формування і реалізацію аграрної політики з врахуванням вимог цього закону.

Кабінет Міністрів України також встановлює порядок та умови надання державної підтримки шляхом здешевлення страхових платежів (премій) за поданням Міністерства аграрної політики та продовольства України. Це міністерство наділене правом вносити пропозиції уряду України щодо переліку ризиків, об'єктів страхування та частини страхових платежів (премій), що субсидується з державного бюджету. Також це Міністерство за погодженням з національною комісією, визначає порядок та умови ведення страховиками персоніфікованого обліку договорів страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою. На це Міністерство також покладені функції щодо встановлення форми інформування страховиками про кожен укладений, продовжений або достроково припинений договір страхування, також про випадок виплати страхового відшкодування; вивчати та впроваджувати світовий досвід з питань страхування; здійснювати нарахування та виплату страхових субсидій; ведення інформаційних баз даних щодо страхування сільськогосподарської продукції; розроблення спільно з Аграрним страховим пулом нових страхових продуктів, стандартних правил страхування, процедур врегулювання збитків, проектів договорів страхування; підготовку спільно з Пулом прогнозів і розрахунків щодо державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції, в тому числі визначення суми, необхідної для підтримки; перелік культур у розрізі регіонів; збирання і реєстрацію інформації за договорами страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою та визначення суми бюджетного фінансування; збирання, узагальнення і аналіз даних про страхові випадки та страхові виплати; розрахунок ціни одиниці сільськогосподарської продукції.

Ст. 27 цього Закону передбачена відповідальність та порядок вирішення спорів між фізичними та юридичними особами, які навмисно надають недостовірну інформацію з метою отримання передбачених цим Законом субсидій з державного бюджету. Визначено, що вказані особи несуть цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність згідно з вимогами законодавства України. Також передбачена кримінальна відповідальність за оформлення страхових актів з недостовірними даними. Встановлено, що спори, які виникають при страхуванні сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, вирішуються в судовому порядку.

У прикінцевих положеннях Закону України “Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою” визначено, що основи державної політики підтримки страхування сільськогосподарської продукції регулюються даним Законом. Зобов’язано Кабінет Міністрів України розробити та затвердити нормативно-правові акти, передбачені цим Законом.

У зв’язку із прийняттям цього Закону, у Закони України “Про страхування”, “Про державну підтримку сільського господарства України” внесені відповідні зміни [9].

Таким чином, у статті висвітлено вирішення окремих проблемних питань щодо страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою. Докладно проаналізовано особливості правового становища страхових компаній, які отримують ліцензії на здійснення страхування сільськогосподарських товаровиробників, та специфіку укладення договорів страхування сільськогосподарської продукції. Зосереджено увагу і на правовому регулюванні нового Аграрного страхового пулу як об’єднання страховиків з правами юридичної особи і з державною реєстрацією та обов’язковою участю в ньому страховиків. Цей закон дійсно направлений на здійснення страхування сільськогосподарської продукції на новій юридичній основі з обов’язковою державною підтримкою сільськогосподарського товаровиробника.

Список використаних джерел

1. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою : Закон України від 09.02.2012 р. № 4391-VI [Текст] // *Голос України*. — 2012. — № 43. — 6 березня.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР із змінами та доп. [Текст] // *ОВУ*. — 2010. — № 72/1. Спеціальний випуск. — Стор. 15. — Ст. 2598.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-VI [Текст] // *ОВУ*. — 2003. — № 11. — Ст. 461.
4. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР у редакції Закону від 04.10.2001 р. № 2745-III [Текст] // *ВВР*. — 2002. — № 7. — Ст. 50.
5. *Нагребельний, В. П.* Пул [Текст] / В. П. Нагребельний // *Юридична енциклопедія / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Вид-во "Укр. енцикл."* ім. М. П. Бажана ; редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) [та ін.]. — К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2003. — Т. 5. П-С. — С. 200.
6. *Домбровський, С. Ф.* Правове регулювання розвитку ринків страхування ризиків у сільському господарстві України [Текст] / С. Ф. Домбровський // *Університетські наукові записки*. — 2011. — № 2. — С. 229–234.
7. *Дацюк, Л.* Агрострахування: скоріше живе, ніж мертве [Текст] / Л. Дацюк // *Урядовий кур'єр*. — 2011. — № 50. — 18 березня.
8. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV [Текст] // *ОВУ*. — 2003. — № 25. — Ст. 1172.
9. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV [Текст] // *ВВР*. — 2004. — № 49. — Ст. 527.

*Рекомендовано до друку кафедрою трудового, земельного та господарського права
Хмельницького університету управління та права
(протоколом № 7 від 7 лютого 2012 року)*

Надійшла до редакції 15.03.2012

Домбровский С. Ф. Правовые новации относительно страхования сельскохозяйственной продукции при государственной поддержке

Исследованы разрешения вопросов, изложенных в Законе Украины "Об особенностях осуществления страхования сельскохозяйственной продукции с государственной поддержкой". Проанализированы порядок страхования сельскохозяйственной культур и животноводства. Уделено внимание порядку установления страхового платежа. Исследовано правовой статус нового объединения — Аграрного страхового пула. Проанализировано особенности заключения договоров страхования сельскохозяйственной продукции за счет государства.

Ключевые слова: *принципы страхования, страховой случай, страховая премия, определение ущерба, страховой акт, страховое возмещение, пул, договор страхования, государственная поддержка.*

Dombrovskiy, S. F. Legal Innovations on the Peculiarities of the Agricultural Product Insurance under the State Support

The article investigates the problems specified in the Law of Ukraine "On the peculiarities of the agricultural product insurance under the state support". The order of agricultural crops and animals insurance has been analyzed. The order of the insurance payment setting is considered. The legal status of new association - Agrarian insurance pool has been defined. The peculiarities of making agreement of the agricultural product insurance under the state support have been analyzed.

Key words: *principles of insurance, the insured event, the insurance premium, the definition of loss, the insurance act, the indemnity, the pool, the insurance agreement, state support.*

